

Smaastykker.

VIII.

Et gammelt Vægmaleri i Saxkjøbing Kirke.

Af J. Kornerup.

Middelalderens Konsthistorie er i Danmark maaske mere end i de fleste andre Lande knyttet til Kirkebygningerne, thi af andre Bygninger fra hin Tidsalder er der nu kun høist ubetydelige Levninger tilbage. Selv vore navnkundige ældre Kongeborge ere næsten sporeløst forsvundne. Stedet, hvor Kongsgaarden i Roskilde har ligget, vides ikke engang mere. Af Vordingborg og Gurre ere kun forholdsvis ringe Murlevninger tilbage. Endogsaa det stolte Riberhus er saa aldeles forsvundet, at kun den grønne Voldbanke betegner Stedet, hvor Valdemarernes Borg har kneiset. Derimod have Middelalderens gamle Kirker endnu trodset Tidens Omskiftninger, og det maa vel antages, at disse Mindesmærkers Værd og Betydning for vort Land og dets Historie mere og mere vinder Anerkjendelse.

Det er med Hensyn til Konsthistorien for saa vidt heldigt, at netop Kirkerne staae tilbage, som Middelalderen fortrinsvis var en religiøs Tid. Den katholske Tro gav saa at sige hele Datidens Liv sin Farve og traadte frem i alle ydre Former. Derfor er ogsaa den Afdeling af den oldnordiske Samling i Kjøbenhavn, som omfatter Middelalderen, rigest paa kirkelige Sager. Altere og Alterskabe,

Helgenskrin og Monstranser, Bispestave, Røgelsekar og Messeklæder m. m. udgjøre de vigtigste Gjenstande her; ja selv paa det daglige Livs Redskaber og paa Smykker afpræger Tidsalderen sig. Det er ogsaa et af Samlingens Formaal, at bevare saadanne kirkelige Sager, som, hvis de forbleve paa deres oprindelige Steder, vilde være i høj Grad udsatte for Tilintetgjørelsen. Dog rumme Kirkerne endnu Meget, og man kan ikkeheller ønske, at Alt skal bortføres; thi dels vilde det være farligt, om Alt samledes paa eet Sted, dels have disse gamle Sager en ganske særegen Betydning paa den Plads, hvor de have hørt hjemme i Aarhundreder.

Iblandt de Antiquiteter, som maatte forblive paa deres oprindelige Pladser i vore Kirker, fortjene vistnok de gamle Vægmaleries en hel Del mere Opmærksomhed, end den, der hidtil er bleven vist dem. Ikke alene i Frankrig og i Tydskland, men selv i vort Naboland Sverig har man i denne Henseende været forud for os. I det sidstnævnte Land har man fremdraget en Mængde høist mærkelige kirkelige Malerier ved at borttage Overhvidtningen. Den svenske Maler Mandelgren har derover udgivet et Pragtværk. Det er først i en senere Tid, at man hos os har begyndt at lægge Mærke til de gamle Kalkmalerier; thi vel havde man forhen ofte, naar Kalken tilfældigvis blev hugget bort, set, at Kirkerne havde været smykkede med malede Helgenbilleder og forunderlige fantastiske Fremstillinger; men man havde som oftest misforstaaet eller aldeles ikke fattet disses Mening. Naar Vedkommende da forgjæves havde grundet over, hvad disse Malinger kunde betyde, erklærede man fordetmeste som overlegne Konstdommere, at Billederne vare noget daarligt Makværk og at man ikke kunde gjøre noget bedre, end strax hvidte dem over.

At de kunde have historisk og antiqvarisk Værd og at det skulde kunne lade sig gjøre, at afdække større Partier af disse Billeder, tænkte man sig slet ikke. Det skyldes Directeuren for de antiqvariske Mindesmærkers Bevaring,

Etatsraad Worsaae, at en Begyndelse skete i denne Retning hos os, idet navnlig de i Skibby Kirke i Hornsherred 1855 fundne Malerier, som vakte megen Opsigt iblandt vore Antiquarer, ved hans Omsorg afdækkedes og istandsattes ved Maler Zeuthen. Paa Worsaaes Foranstaltning blev kort derefter de hellige tre Kongers Kapel i Roskilde, hvor man allerede for en Del Aar tilbage havde fundet Vægmalerier, helt afdækket, hvorved en gennemført Udsmykning af Malerier fra Christian I.s Tid baade paa Vægge og Hvælvinger bragtes frem. Dette havde igjen til Følge, at Undersøgelser anstilledes i Roskilde Domkirke, hvorved Kirkens tidligere Farvedecoration fandtes og ved Kammeraad Friises Bestræbelser bragtes helt frem efter i Aarhundreder at have været gjemt under senere Malinger og Hvidtninger. Men da først Begyndelsen var gjort, og man var bleven opmærksom i denne Retning, opdagedes paa mange Steder, især i Sjælland, meget gamle Kirkemalerier, malede paa tør Kalk. De vigtigste af disse ere fundne i Sæby, Hjørlande og Hagedsted Kirker.

Næsten alle vore Kirker have været udsmykkede med Decorationer og Figurmalingen paa tør Kalk, og hvad der er det mærkeligste er, at netop de ældste af disse Malinger ere mest omhyggelig udførte. Disse Billeder, som hidrøre fra en Tid, da Kirkerne som oftest vare bedækkede med et fladt Bjælkeloft, have især haft et Fortrin, som var nedarvet fra den antike Malerkunst, at de stode i en organisk Forbindelse med Bygningen. Derfor var Halvkuplen i Chorets Runding i disse gamle Kirker udmalet med Billeder af Kristus, af Treenigheden eller Jomfru Maria med Jesusbarnet, og dannede derved det egentlige Alterbillede. En livlig Sammenstilling af Farver, Anbringelse af Forgyltning paa Glorier og Bræmmer saavelsom smukke og høist eiendommelige Ornamenten udmærke disse Malinger fra den tidligste Tid, da Maleri kjendtes og udøvedes her i Landet. Derimod er Tegningen af Figurerne, som man kunde vente, stiv og mangelfuld. Et Bevis for disse Billeders store Ælde

kan ikke alene hentes fra Kirkebygningerne, med hvilke de utvivlsomt ere samtidige, men ogsaa fra Tegningens mærkelige Lighed i mange Enkeltheder med byzantinske Mynter fra det 11te og 12te Aarhundrede. Man vedblev igjennem hele Middelalderen at udsmykke Kirkerne med Vægmalerier og med Decorationer; men efterat Spidsbuestilen og Hvælvingerne vare komne i Brug, indtraadte der en tilsvarende Forandring i Maleriernes Stil, en Forandring, som især tydelig bemærkes i Foldekastet, der blev noget friere end tidligere. Mindre heldigt var det derimod, at den blaa Grund, paa hvilken Figurerne i de ældre Billeder næsten altid traadte frem, nu faldt bort. I mange af de gamle Kirker malede man nye Malerier især ved Oprettelsen af de mangfoldige Sidealtare, som hørte til de katholske Kirker. Dette vedvarede lige indtil Reformationen gjorde en Ende paa den kirkelige Konst. Dog skete dette ikke pludseligt paa een Gang; thi man har, mærkeligt nok, Exempler paa, at Kirker ere blevne udmalede endogsaa efter Reformationen. Saaledes ere i Sulsted Kirke ved Aalborg Hvælvingerne bemalede med raa Billeder af Lidelseshistorien, og en Indskrift underretter os om, at dette er sket paa Just Høgs Bekostning i Aaret 1548 ved »Hans Maler fra Randers«.

Det kan ikke nægtes, at Vægmalerierne i den senere Middelalder udvise en stadig Tilbagegang, saa at de henimod Reformationen blive overordentlig raa Frembringelser, som ikke kunne siges at være i Besiddelse af Noget, der kan gjøre Fordring paa at kaldes Konst. Det er derfor tilvisse ikke heller Meningen, at man uden noget Valg skal drage Alt frem, skjøndt det Meste dog giver saa mærkelige Bidrag til vor Culturhistorie, at det ialtfald bør aftegnes til vort historisk-antiquariske Arkiv. Men der ligger endnu skjult under Kalken en betydelig Mængde Billeder fra den tidligere og mellemste Periode, af en saa mærkelig Stil og et saa interessant Indhold og en saa historisk Betydning, at Enhver, der har nogen Sands for vore Antiquiteter, maa ønske dem bevarede. Inden man griber til at tilintetgjøre

dem med den saa meget yndede Hvidtekost, huske man paa, at vore Antiquiteter ere, om jeg saa maa udtrykke mig, en Capital, vi tære paa. Ved ethvert Stykke, der ødelægges, er en Del af denne fortæret, og Intet kommer mere af den Slags. De Aarhundreder, der ligge mellem os og den Tid, der frembragte dem, give Sagerne et uerstatteligt Værd.

Disse Bemærkninger ere fremkaldte ved det, der nylig er foregaaet i Sækkjøbing Kirke, hvor Kirkens Inspection har fundet det rigtigt, at lade borthugge flere mærkelige dér opagede Vægmalerier.

Allerede i 1859 var der, ved en af Directionen for de antiquariske Mindesmærker foretagen Undersøgelse, under Kalken fundet Malerier paa den nordre Sidevæg af Langhuset i Sækkjøbing Kirke. Disse Malerier fremdroges dog først fuldstændigt i 1864 af Forfatteren ved Directionens Foranstaltning efter en Indberetning af Kirkeinspectionen. Hvælvingerne, som ere en senere Indbygning i Langhuset, havde gjort noget Afbræk i Malerierne, saa at nogle af dem vare blevne dækkede af Vægpillerne og Hvælvingernes Hjørner, men det fra Indholdets Side mærkeligste af dem var temmelig helt og tydeligt.

Foroven saaes en adelig Dame, knælende i Bøn til Jomfru Maria, af hvilken sidste og Jesusbarnet det Meste var dækket af Hvælvingen, men dog ikke anderledes, end at man kunde skønne, at Billedet har forestillet en Kvinde med et Barn paa Skjødets. Dette Barn udstrækker Haanden til Velsignelse. Damen havde paa Hovedet et Slør, og det syntes, som om hun derover har baaret et Diadem. Hun bar en Kjole med snevre Ærmer og derover en foldelig grøn Kappe, foret med Rødt. Paa Fødderne havde hun Snabelsko. Over hende saaes et Sprogbaand med enkelte bevarede Bogstaver, hvoraf man maaske kan udlede, at der har staaet: Juva me Maria! Tilhøre for Damen ses et Vaabenskjold med et Mohrhoved, smykket med en Krands af Roser. Dette Vaaben har tilhørt en gammel Familie ved

Navn Piøske eller Pøiske, som kom herind i Landet under Kong Erik af Pommern. Under denne Konge nævnes 1417 en Marqvard Piøske, der ejede Berritsgaard ved Saxkjøbing. Tilvenstre ses et andet Skjold med tre røde Stormhuer i hvidt Feldt. Dette Vaaben tilhørte Familien van Hafn, som i det 15de Aarhundrede ejede Bramslykke og Ulslev, tvende Herregaarde syd for Saxkjøbing. Det maa formodes, at den her afmalede Dame, som maaske har været Marqvard Piøskes Hustru (?), har skjænket Gods eller Penge til Saxkjøbing Kirke til et Alters Oprettelse for Jomfru Maria for derved efter Datidens fromme Overtro at sikre sin Sjæls Frelse og maaske tillige erhverve sig et Hvilested indenfor de hellige Mure. Man ved netop, at flere af Berritsgaards Eiere ere begravne i Kirken, men deres Ligstene ere senere bortførte til Maibølle Kirke.

Nedenunder den knælende Dame ses en Kvinde med Glorie omkring Hovedet, liggende paa Dødsleiet. Tvende Geistlige læse Bønner for den Døende ved Foden af Sengen. Bag denne viser Christus sig som Himlens Konge i en skinnende Glorie. Med den ene Haand velsigner han den Døende, med den anden modtager han Sjælen som et lidet nøgent Væsen. I Baggrunden staae 10 Apostle med Bøger og Røgelsekar i Hænderne og bivaane med høitidelige og sørgelige Miner Sjælens Henfart. Den gamle Maler har i dette Billede villet fremstille Jomfru Marias salige Død. Allerede i den byzantinske Konst forekomme lignende Fremstillinger af dette Æmne¹).

Det er vistnok let at opdage Manglerne ved dette gamle naive Billede: de feilagtige Proportioner og det Ubehjælpssomme og Barnlige i Tegningen. Dette er Noget, Enhver

¹) Se Berritsgaards Historie i Hist. Tidsskrift II. Af det omtalte Maleri findes i det hist. antiqv. Arkiv en af Forfatteren udført Tegning, som imidlertid ikke egner sig til at gjengives i en lille Maalestok, idet navnlig Ansigterne vilde være blevne altfor smaa. Vi ere derved tvungne til at undlade at ledsage disse Bemærkninger med en Afbildning, som ellers vilde have været ønskeligt.

kan se. Men der gaaer ved Siden heraf en saa umiskjendelig alvorlig og from Stemning, som saa aldeles bærer Præget af sin Tidsalder og giver et saa levende Begreb om vore Forfædres religiøse Forestillinger, at Billedet visselig havde fortjent at skaanes. I alt Fald burde Maleriets historiske Betydning have frelst det fra Tilintetgjørelse.
